

מראיינים: מלי וורצלבסקי, צבי רז
עריכה ראשונית מהתמליל המוקלט: צבי רז

המשפחה בקובל

אהרון: להורי נולדו שלושה בנים ובת. בת אחת נוספת היתה, מאומצת. האח המבוגר ממני, שייקה, יליד שנת 1919 נעלם לפני המלחמה, אנחנו לא יודעים מה עלה בגורלו. אחי הצעיר נחמיה, שכינונו אותו אמה, ניצל ועלה ארצה. הורי, אחותי הבכורה, חייקה והאחות המאומצת, שיינדל, כולם ניספו בשואה. למעשה האחות המאומצת היא בת דודתי, יתומה, היא היתה יותר מבוגרת מכולם, נולדה בשנת 1917. היא היתה בבית כמו בת. והיה אצלנו עוד אחד, קרוב משפחה, שרוליק-ישראל, שהיה מבוגר מאיתנו. הוא התגורר בביתנו כשנה וחצי לאחר שחרורו מבית הכלא הפולני. הפולנים אסרו אותו לכמה שנים באשמה שהוא קומוניסט, וכשהוא יצא מבית הסוהר היה ממש קומוניסט, שם הוא למד את הקומוניזם... לא, הורי לא פחדו להחזיק אותו, קיבלו אותו ברצון, הרי שחררו אותו והוא היה בן משפחה..

ההורים באו מעיירה קטנה. לאמא שלי היתה אחות בקובל, להם היתה חנות בשוק של ה"שטאט" (העיר העתיקה של קובל), חנות של קמח, וכל מיני דברים כאלה. זה היה חצי חנות וחצי דוכן. בחנות היו מאכסנים את שקי הקמח. מדי פעם ביקרתי שם והדודה תמיד היתה מכבדת אותי במשהו... היו ביקורים בין המשפחות, אבל לא היו ארוחות משותפות. היו ביקורים של קרובי משפחה וידידים. עם החברים היו מקיימים פגישות. כל החיים החברתיים זה היה בקנים של התנועות. אנחנו גרנו ב"חולות", שם היה טוב יותר לחיות. ב"חולות" היתה כל התרבות, ביה"ס עברי, הגימנסיה העברית, הכל היה שם מרוכז יותר, שם היתה הציונות והכל. ב"עיר" (הישנה) היה ביה"ס אחד עברי ע"ש ד"ר קלומל. ב"עיר" היו מרוכזים הרבה יותר אנשים עניים. ב"חולות" אני ראיתי מעט מאוד אנשים (שהיו ממש) דתיים, היינו די מנותקים מהם.

בית ציוני

היה לנו בית ציוני, כולנו (הילדים) היינו חברי תנועות נוער. הבית שלנו היה בית של פעילות חברתית ציונית, אבי ניהל בקובל מספרה, הוא היה מורה לשעבר בעיירה קטנה, שבא לקובל אחרי מלחמת העולם הראשונה עקב המצב הכלכלי שהיה אז קשה מאוד. בקובל יעצו לאבא שילמד מקצוע. אבא שהיה מורה, היה "סמהוק" (אוטודידקט), ידע עברית מבלי ללמוד בביה"ס. אותנו האבא שלח לבתי ספר עבריים. למעשה אני הייתי היחידי מכל הילדים שהלך לביה"ס פולני (עממי). לא יודע מה בדיוק הייתה הסיבה לכך. הלימוד בבית הספר הפולני היה ללא תשלום. כנראה באותו זמן המצב בבית היה לא כל כך טוב. החיים היו לא קלים, הם היו קשים מאוד. למדתי בביה"ס הזה 3 – 4 שנים ועזבתי בטריקה משום שקבלתי עונש: המורה

לקח סרגל והרביץ לי כי ציירתי את נשיא פולין- את משחרר פולין- פילסוצקי . המורה אמר: "אתה עושה קריקטורה ממשחרר פולין, מהנשיא שלנו!".

ש: היתה לדעתך בהתנהגות המורה אנטישמיות?

אהרון: לא חושב, פשוט מאוד הוא נפגע מהציור, זה לא מצא חן בעיניו. ציירתי את הפרצוף של הנשיא עם שערות של ייז'יק - שערות קיפוד. אהבתי לצייר את זה כך.

ש: בן כמה היית?

אהרון: הייתי אז בן 13, וההורים העבירו אותי לביה"ס עברי. בקובל היו 2 בתי ספר עבריים, למדתי ב"הרצליה", בבית הספר שב"חולות".

מ"השומר הצעיר" אל בית"ר

המצב בשנות ה-30 לא קל היה, אבל היינו חברה של חינוך ציוני, הדגש היה על חינוך ציוני. היית הולך אצלנו בעיר (ב"חולות") וסביבך שמעת שמדברים עברית. האח הגדול שלי הלך אז ל"חלוץ צעיר", ואחר מכן ל-צ.נ.קה. זה היה מרכז "החלוץ" בוורשה ואח"כ פרצה המלחמה. אחותי ואני הלכנו ל"שומר הצעיר". למעשה האבא היה יותר שמאלני מאיתנו. לא ידעתי מה זה שמאל ומה זה ימין, אבל כשהחלטתי יום אחד שאני עוזב את השומר הצעיר ועובר לבית"ר, היה כמעט אבל אצלנו בבית: מה זה? ללכת לבית"ר? חולצות החומות של מוסוליני... זה היה "טרייפּע" אצלנו בבית.

ב"שומר הצעיר" הייתי כ-3 שנים, כבן 14 כשהצטרפתי לבית"ר.

ש: למה עזבת את "השומר הצעיר"?

אהרון: עברתי לבית"ר בגלל הבנות היפות. (צחק). היו, היו, לא חסרו בקובל בנות יפות... אני סתם

מתבדח. בבית"ר היה לנו חבר טוב מאוד, **פנחס קופלברג**, גם מצאה חן בעינינו הגישה בבית"ר:

המסדרים, הטקסים, הממלכתיות. גם ב"שומר הצעיר" היו מסדרים, אבל שונים. אני הייתי בקבוצה הכי צעירה בבית"ר ולקריאה: "שמעו צעירים" ענינו: "נעשה ונשמע" כמו בתורה, קודם נעשה ואח"כ נשמע. אני לא ידעתי מה זה שמאל, מה זה קומוניסטים. דמיינתי קומוניסט כאנשים מאוד שליליים, בבית"ר הפכו את הקומוניסטים לאנשים שחורים, ככה זה היה מקובל לחשוב אז.

ש: אתה יודע שכמה הקובלאים וחברי בית"ר מאוד כועסים עליך (עד היום) כשאתה אומר שלמעשה לא

היתה לך אידיאולוגיה כשהצטרפת לבית"ר...

אהרון: ולהם הייתה אידיאולוגיה? איזה אידיאולוגיה היתה להם?

ש: שארץ ישראל זה המקום היחידי ליהודים,

אהרון: האם מישהו מעלה על דעתו שב"שומר הצעיר" רק דיברו על ארץ ישראל ולא הגשימו? השנים הכי

יפות שלי הן כשהייתי ב"שומר הצעיר", בקיץ היינו יוצאים בתהלוכות ברחובות קובל. הייתי צועד בראש

תהלוכה גדולה מאוד, מחצצר בחצוצרה. אבל עזבתי את התנועה... לאף אחד מאיתנו לא היתה ממש

אידיאולוגיה, היינו ציונים, כולנו רצינו לעלות לארץ ישראל, מצא חן בעיני בבית"ר הלבוש, המסדרים-

בבית"ר היו יותר מסדרים. כשאני גמרתי את הקורס של אצ"ל היינו ממש קצינים, שעתיים יום-יום הייתי

עושה תרגילי סדר...

ש: ובכל זאת, האם זה לא היה מעבר קיצוני בין "שומר הצעיר" לבית"ר?

אהרון: איזה קשר? והאח הגדול למשל היה ב"חלוץ", לא ידעתי למה אני הולך לכאן או לכאן.

אני לא זוכר שנאה לאנשי בית"ר בעקבות רצח ארלזורוב (1933, אהרון הצטרף אז לשומר הצעיר). בקיץ-38 אני נשלחתי לקורס ארצי מטעם אצ"ל שנערך במיזריץ'. הקורס הזה נמשך כחודשיים. למדנו שם את תורת הלחימה, שימוש באקדחים, בנשק חם, הכל... הקורס התקיים ביער, כמובן בידיעת ממשלת פולין. אי אפשר לעשות דברים כאלה אחרת. בקורס בו לקחתי חלק בא ז'בוטינסקי לביקור. היינו עושים שעות על שעות תרגילי סדר כמו בצבא. והיו הרצאות, פירוק נשק וכל מה שקשור בזה. עברנו גם קורס לבניית תאים חשאיים, באיזו צורה מארגנים זאת. לא סביר שהפולנים ידעו במדויק מה עשינו, הכל היה מאורגן במסגרת של קייטנה. מכל מקום המטרה של הפולנים היתה שהציונים יתארגנו ויעזבו את פולין וילכו לפלסטינה. ש: היה גם ארגון בוגר של בית"ר בקובל – של משוחררי הצבא הפולני ("ברית החייל"). אהרון: כן, כן. אני יודע שזה היה קיים אבל לא היה לי כל קשר לזה.

התנדבות, החיים בעיר

ש: תאר את בית אבא.

אהרון: האבא, מלבד שהייתה לו מספרה, היה גם איש ציבור. הוא היה סגן יו"ר ה"טו"ז בעיר, טו"ז אלו הן המרפאות, מרפאות חינוך ליהודים הנזקקים. אבא גם היה יו"ר האיגוד של העסקים הקטנים שהתאגדו ביחד בקובל. אם אני במשך חיי עסקתי בנושא של עזרה וחברה והתנדבות, כנראה ירשתי זאת מהאבא. הוא עסק יותר בנושאים התנדבותיים מאשר בפרנסת הבית... המספרה שברחוב קוליובה הייתה מרכז הפעילות הציונית של אבא, ובמספרה עבד האח הגדול. המספרה היתה ממוקמת באמצע רחוב נובו-קוליובה, בין תחנת הרכבת לנוסעים לבין רחוב וורשבסקה. ממול המספרה היתה באר שכזו (לא היו מים זורמים בבתיים. מי השתייה בעיר היו נשאבים מבארות עמוקים באמצעות מתקני שאיבה שונים- "פומפות"), לא זוכר כמה מספרות היו בעיר, אבל לא חושב שהיתה תחרות. במספרה של אבא היו 3 ספרים. אבא, האח ועוד בחור אחד. מאחר והמספרה היתה בקוליובה (ליד תחנת הרכבת, ליד משרדי הממשלה ומחנות הצבא) נכנסו למספרה גם קצינים גויים.

לא תמיד סיפרו, לא תמיד היתה פרנסה. נשים לא הסתפרו שם, מעט מאוד נשים היו מסתפרות. הנשים הצעירות היו מסתפרות, בייבי-קצר, לא הנשים המבוגרות. אמא שלי היתה עם כיסוי ראש, עם מטפחת. הכשרות עבור אמא היה במקום ראשון.

מקומה של אמא

ש: הנשים הנשואות, איפה היה מקומן? האם אמא היתה כל היום בבית, לא היו באות אליה חברות? אהרון: לא היו באות. שום דבר. רק הבית, הבית, הבית. לנהל את הבית, לבשל, לאפות, לדאוג שהילדים יהיו נקיים ומסודרים, אמא עשתה הכל לבד.

ש: אמא היתה אישה מאושרת?

אהרון: היה לה קשה מאוד, אבל היא לא היתה "שפחה", לא היתה לה אפשרות לקחת מישהו שיעזור לה בעבודות הבית. לא, האבא לא עזר לה בבית, הוא היה איש ציבור. בערב הוא היה הולך להנהלת טו"ז, לארגון של בעלי עסקים קטנים שהתאגדו בעיר, או לישיבות בית היתומים שהוא היה בהנהלה, הוא עסק בכל...

ש: זה לא הרגיז את אמא שהיא נשארת בבית לבד ושכל המעמסה עליה?

אהרון: לא היה איכפת לה, כך התרשמתי. אני לא יודע... לא ישבנו ודיברנו על זה, לא היינו עד כדי כך...
רק מה: ישבנו ושיחקנו הרבה בשח.
ש: ואמא הגישה לכם כוסות תה?
אהרון: מה זה? כל הזמן הסמובר פעל... כל הזמן ישבו ושתו תה.
ש: נשמע כמו חיים אידיאליים לגברים!
אהרון: נכון.

בית המגורים

הבית הראשון שלנו בקובל היה ברחוב סנקביצה, הבעל-בית שלנו היה **חנוך וינשטיין**, (הבחור הזה בא לארץ 10 שנים לפני ועבד פה בקופ"ח כאיש אחזקה) הם היו בעלי-הבית שלנו, גרנו שם בשכירות, אח"כ קנינו בית. כנראה המצב הכלכלי השתפר אם אבא יכל היה לקנות בית ולאחר מכן, ב-1936, לבנות עוד חדר, שאגב בנייתו לא הסתיימה מעולם. כשעזבתי את קובל ב-39 לא היתה עדיין רצפה. הבית היה בעל 3 חדרים ועשוי לבנים, לא עץ. היה סלון גדול ועוד 2 חדרים קטנים. המטבח היה עם פרפוצ'יק – זה היה תנור גדול שלמעלה אפשר היה לשכב, לנוח, להתחמם. היום לא תמצא כזה תנורים, בתנור מסביב היו חורים גדולים, ומכסים עגולים אחד בתוך השני. על זה עמדו סירי הבישול. כשרצו יותר חימום הורידו את המכסים ויותר חום הגיע מהאש שבתנור. התנור עבד גם על פחמים וגם על עצים. בבית הראשון היה סלון אחד גדול, כחמישים מ"ר שטחו, גדול מאוד. כולנו, כולל ההורים, ישנו בחדר אחד. פרגוד פה, פרגוד שם. לא היה שם דבר שנקרא "אינטימיות". אח"כ, כשעברנו לבית משלנו, היה סלון אחד, כעשרים מ"ר שטחו, והיו עוד שני חדרים. להורים כבר היה חדר שלהם.

ש: המטבח היה חלק גדול מהבית הקובלאי?

אהרון: בטח גדול, שם עמד התנור הגדול, שם אפו את הלחמים, את החלות, הכל עשו שם, וזה גם חימם חלק מהבית. חוץ מהתנור שבמטבח היה בסלון תנור עגול וגדול, עם ארובה.

ש: מה אהבת לאכול?

אהרון: מה שנתנו לי... צ'ולנט זה היה האוכל הכי טעים והכי טוב שיכול להיות. בשר מובן שאכלנו. עוף אני לא זוכר, אני חושב שהודו אכלנו. וכמובן תמיד תפוחי אדמה. היה לנו מרתף בבית החדש, ובמרתף היו תפוחי אדמה, והחמצנו במרתף עגבניות. ירקות היו, אבל לא הרבה, הרבה פירות היו – איזה תפוחים, איזה אגסים!

ש: היתה לכם עזרה בבית?

אהרון: לא, האחות עזרה, לא היתה עוזרת מיוחדת. גם מכבסת לא היתה. בגיגיות היו מכבסים.

ש: הכרת את סבא וסבתא שלך?

אהרון: פעם אחת באה אמא של אמא שלי, עם מטפחת על הראש, זקנה מצומקת, מקומטת. יותר לא ראיתי אותה. הם באו מעיירה קטנה ע"י רז'ישצ'ה.

ש: שמרתם על כשרות בבית?

אהרון: לאמא שלי הכשרות הייתה במקום הראשון, לאבא לא היה איכפת.

ש: היו חנויות טריפה בקובל?

אהרון: בבית שלנו זה לא נכנס, האוכל לא עניין אותי, מה שנתנו לי אכלתי. אפרופו חנות למכירת טריפה, מספרים סיפור: שהחנות לטריפה היתה ברחוב לוצקה, מכר שם גוי. מספרים שפעם נכנסו לחנות 2 בחורי ישיבה, ורואים שהם מסתכלים ומדברים, מדברים ומסתכלים. פתאום נראה ברק בשמיים ונשמע רעם אדיר, ואז אחד מתלמידי הישיבה אמר בהתנצלות: ובמעין טרוניה כלפי הקדוש ברוך הוא: "שא, שא, ריבונ של עולם, אסור כבר לשאול שאלות (את בעל החנות)?"... זו בדיחה כמובן על תלמידי ישיבה שבאו לשאול שאלות...

ש: לבית כנסת הייתם הולכים בשבתות?

אהרון: לא, היינו הולכים, רק ביום כיפור. בעיקר אמא הלכה. בבית כנסת הגדול הייתי פעם או פעמיים בסך הכל. יש לי חבר **יהושע פרט** שחושב עד היום הזה שאני שרתי במקהלת בית הכנסת הגדול. הוא אומר לי: "ארק'ה, אתה שרת במקהלה!". אני לא מצליח לשכנע אותו שלא שרתי שם. הוא אמר שאני צנוע וכן שרתי במקהלה...

ש: אתה זוכר אירועים מיוחדים שקרו בקובל? חגיגות, חגים?

אהרון: חגים זה חג הביכורים, פסח. בביכורים אנחנו היינו בביה"ס יוצאים בשירי חג של ביכורים, "סלנו על כתפנו, ראשנו עטורים..." , היינו עם זרים. כמובן, ככה זה היה בקובל, איזו שאלה? ... בל"ג בעומר היו יוצאים (מחוץ לעיר עם) כל התנועות, היתה תקופה שבשומר הצעיר שהיו כובעים של באדן פאואל, של הצופים (באדן פ. מרגל בצעירותו ואיש צבא אנגלי, ייסד את תנועת הצופים, ב-1899 חיבר חוברת הדרכה לצופיות, ב-1908 ארגן מחנה צופים ראשון, האיש זכה לפירסום עולמי ועמד בראש התנועה עד 1937. בעיר קובל ובערים נוספות, **לוסיה חודורוב** הוא שיזם ב-1919 את הקמת התנועה, שהתאחדה ב-1925 עם תנועת "השומר הצעיר"). אני זוכר שרציתי כובע כזה כל כך, וכשהשגתי את הכובע הייתי אחד מהמאושרים. בנוגע לטכסים בחגי חנוכה לא זכור לי משהו מיוחד, בבית כמובן הכינו לביבות, והיו מדליקים חנוכייה. כמו בארץ, היו מדליקים ומברכים והיו שרים שירי חנוכה.

ש: במה היו משחקים הילדים?

אהרון: ג'ולות. שיחקתי הרבה שחמט. את המשחק למדתי מהאבא. מי שהפסיד, צריך היה ללכת ולקנות למנצח דג מעושן. אהבנו דגים מעושנים (עד היום "הפריט" המרשים ביותר בשוק קובל הענקי הם דוכני הדגים המעושנים...) לי לא היה כסף, וכשאני הפסדתי ביקשתי מאבא שייתן לי כסף לקנות את הדג (צחק). היינו אנשי בית, משפחה מאוד חמה. ישבנו ושיחקנו המון.

ש: דיברתם בבית ביידיש או בעברית?

אהרון: בעברית – אנחנו דיברנו בבית עברית, חוץ מאמא שאיתה דיברנו ביידיש. אמא לא קראה ספרים, לא ידעה כל כך הרבה. אבא היה אוהב ספר, היו לנו הרבה ספרים ביידיש ובעברית, ספרים שלא קשורים לדת. אמא לא ידעה שום דבר בעברית.

ש: אתה זוכר טכסי חתונות שהיו בקובל, או על אירועים מיוחדים?

אהרון: לא היו חתונות פומביות, אני לא זוכר דבר כזה. בר מצווה זה היה אירוע משפחתי, זה לא היה באולמות, לא היו מזמינים כמו פה. לא היו מזמינים שכנים, אגב השכנים שלנו כשגרנו בסינקביצ'ה היו רק גויים. לידנו היה שכן אחד שהיה מרביץ לאישה ערב-ערב: צעקות עד לב השמיים. לא- יהודים לא היו מרביצים לנשים.

ש: היה עולם תחתון בקובל,

אהרון: היו ה"שלייגרס", אלה היו החבר'ה שמרביצים, לא שהורגים, לא היה דבר כזה, לא היה מקרה שיהודי יהרוג יהודי.

ש: וגוי שהרג יהודי?

אהרון: היו מקרים, בקובל לא שמעתי.

ש: היה פשע בקובל?

אהרון: כמעט ולא היה, היה רק ה"שלייגר", שהיה מרביץ לגויים. כל היום מרביץ. עולם התחתון, כן. כנראה **זיידל** היה שמו. לא היו הרבה שכאלה, אני לא הכרתי הרבה מ"העולם התחתון".

ש: היו נשים שניהלו חנויות ועסקים בקובל או שרק הגברים?

אהרון: היו נשים שניהלו חנויות. איך התנהלו החיים אצל האנשים הדתיים בעיר (בשטאט) לא ידעתי, לא הכרתי. אני לא זוכר הרבה דתיים בקובל. אני התפללתי נדמה לי בבית המדרש ע"ש פרוז'נסקי.

ש: זה היה בית כנסת של "המיוחסים"?

אהרון: בסך הכל פעם אחת בשנה אבא שלי הלך וגם אני.

בית ספר עברי "הרצליה" - ילד שעשועים

אהרון: כשגמרתי את "הרצליה" הלכתי לגימנסיה עברית, בגיל 14 – 15 הלכתי לגימנסיה "תרבות" – לא ל"קלרה ארליך". היה לי מזל בכל מקום: כשהייתי עוד בביה"ס יסודי בחג הביכורים נתנו לי לדבר על החג, ידעתי כבר אז לדבר ולהופיע, אז ניגש אלי מנהל הגימנסיה (פרנקפורט) – "הו, אתה בוודאי בקרוב תגיע לגימנסיה"... אז עברתי לגימנסיה. בבית הספר הייתי יותר בחוץ מאשר בביה"ס, הייתי שובב מאין כמוהו. בבית הספר היסודי "הרצליה" הייתי האהוב ביותר על המנהלת של בית הספר. היא כינתה לי: "ילד שעשועים שלי". הבית ספר היה ממוקם ברחוב פומניקובה, ליד הבית ספר, כ- 200 מטר ממנו, גרה **בבה כץ**, הם היו מאוד עשירים, הבית שלהם היה בית מרשים מאוד, בבה כץ היתה חברת בית"ר. הם אח"כ עלו ארצה ועזבו, היגרו לקנדה. וכשחזרו נזכרו באהרון שטיין ובאו לבקר אותי. 2 אחיות הן היו, שתיהן בבית"ר. גם **בבה לברטוב** היתה חברה שלי.

תעלולי ילדות

לא הייתי צריך ללמוד, הסתכלתי אחת ושתיים לכאן ולשם וידעתי (קלטתי). את כל הפינות של הכיתה – הכרתי... הרבה פעמים לא הלכתי לבית ספר ולא סיפרתי בבית. לא סתם קראו לי ילד שעשועים. אבל התעודה תמיד הייתה טובה. הייתי הולך לטוריה, להתרחץ. דוגמאות לתעלולים: נודע לי שבקובל גידלו אבטיחים. עברתי את הגדר וסחבתי אבטיח, הבאתי אותו לחבר'ה, חתכנו אותו ואכלנו. למחרת עוד פעם הייתי צריך ללכת ולהביא אבטיח ופתאום יוצא לו כלב. התחלתי לרוץ, בקושי ברחתי. (צוחק) הייתי שובב שאין כדוגמתו.

פעם עברנו ליד בית הספר "שקולה אנדלובה" (בי"ס למסחר), בית גבוה – הכל מזכוכיות, מה עושה אהרון? תופס אבנים וזורק. פתאום מישהו תופס אותי, לוקח את הכובע שלי: "תשלח את אבא שלך ואני אחזיר את הכובע", זה היה כובע קסקט שנהגו לחבוש בבית ספר (כובע שהיה חלק ממדי ביה"ס). לא ידעתי איך אוכל לחזור הביתה בלי כובע? אבל השארתי את הכובע אצלו וברחתי (צוחק).

כשגרנו ברח' סנקביצ'ה , גרנו בסמוך לכנסיה, ושם היו עצים של "קסדלים" (ערמונים). הייתי אוהב לטפס על העצים ולקטוף את הקסדלים. פתאום השומר בא... קרא לי: "תרד, תרד מיד!", אמרתי לו: "לא, תעלה אתה אלי", הוא התחיל לטפס על העץ, ואני קפצתי מהעץ וברחתי. מקרה אחר היה לקראת סוף החורף: כשעמד האביב להגיע, ואני ליד הגימנסיה העברית עם מעיל ארוך, על ה"קונקי", המחלקים שלי, עושה לי טור לכאן ולכאן ומסתובב וקופץ ופתאום נשבר הקרח ושקעתי במים הקפואים. אני בתוך מי-הטוריה הקפואים, מנסה לעלות שוב ושוב, והקרח נשבר ונשבר ואני לא מצליח לטפס, אלו היו 10 דקות ארוכות מאוד והנשמה פרחה לי. יצאתי רטוב כולי, לא ידעתי איך אוכל להיכנס הביתה. למזלי בקרבת מקום היו עצים, עשיתי מדורה (צוחק) וייבשתי את עצמי עד כמה שיכולתי. באתי הביתה ושאלו: "איך אתה נראה?" אמרתי שנפלתי....

נזכרתי בעוד מקרה: היינו יוצאים ביום העצמאות הפולני, ה-3 במאי, להרביץ לשקוצים. היינו כמה חבר'ה. פתאום מופיעים להם כמה שקוצים גדולים. ראיתי אותם וחשבתי מה יקרה אם אני נופל בידיהם... התחלתי לברוח ואחד מהשקוצים תקע לי סכין בגב, היה לי חבר שקראו לו **שכטר**, סיפרו לי שהוא הכניס את האצבע בחור של הפצע כדי לדעת כמה עמוק הפצע... לקחו אותי והזמינו רופא. חודש ימים שכבתי בבית. למזלי זו היתה סכין לא ארוכה.

ש: זו הייתה אנטישמיות? אתם הרי אלו שהתחלתם עם הילדים הקטנים. למה הלכת להרביץ?

אהרון: הם היו מרביצים לנו, הו הו!... אז אנחנו הרבצנו להם בחזרה. (צוחק). לא- לא הייתי אז עדיין חבר בית"ר. זו היה תעודת המבחן לבית"ר... (צוחק).

בנים ובנות

ש: התקבל קודם הרושם שהנשים הנשואות היו בדרגה שניה, הרי היו גם נשים עצמאיות...
אהרון: בתנועות הנוער היה שוויון, הכל היה ממש חופשי, הלכו בנים ובנות.

ש: מה זה הלכו? האם יצאו יחד, האם התנשקו?

אהרון: איזו שאלה, כמה בנות היו לי!... כן כבר שהייתי בן 16.

ש: אפשר לומר שזה די לא מקובל, בכל אופן ב"שומר הצעיר" זה לא היה כך...
אהרון: מדובר כשהיינו מעט יותר מבוגרים, כשהייתי בבית"ר. נפגשנו עם בנות, לקחנו את הבנות שהלכנו הביתה. הרי אי אפשר היה לאחר הפעולות להשאיר אותן לבד בחוץ וללכת הביתה...
ש: "הדיבר העשירי" בשומר הצעיר היה לא תנאף, לא תקיים יחסי מין...
אהרון: אני לא מכיר את הדיברות, אני יודע כשהיינו בונים את תאי המחותרת בבית"ר, היו עשרה חוקים ואני זוכר רק את הראשון: הנוטל אקדח חייב לעמוד דום, הוא הדין במוסר: נעמדת, היית מוציא את האקדח ומוסר לחבר. המקבל את האקדח היה אומר למוסר: המוסר אקדח חייב לעמוד דום, הוא הדין בנושא...
ש: זו היתה הקדושה של בית"ר- הנשק? זה דבר די שונה מהאווירה ב"שומר הצעיר"?
אהרון: מובן. אבל גם ב"שומר הצעיר" היו מסדרים והטכסיות היתה גדולה, העניבות, המדים.
ש: מה עם הבנות בבית"ר?
אהרון: כשהקימו את התאים היו גם בנות בתאים. חלקן התעסקו עם נשק, היה להן אותו מעמד.
ש: היו בנות אחראיות, מפקדות?

אהרון: היו בנות שהיו בתאי אצ"ל, גם בקובל לפני המלחמה.

ש: הנוער הלך לשחות בקיץ בטוריה?

אהרון: היינו הולכים כמעט יו-יום בקיץ לשחות בטוריה.

ש: היו אזורים מיוחדים לרחצת יהודים?

אהרון: לא. היה החלק שבו גרו הגויים, ב"קובל השנייה" שלא נכנסנו לשם. אנחנו היינו על "הזמד", שם היינו שוחים וגם גויים היו שם. לא נתקלתי במקרה שניסו להטביע יהודים. הבנות מעט מאוד באו לשחות בטוריה.

ש: איזה גיל היתה החברה הראשונה שלך?

אהרון: היו לי אהבות לא מעט, בגיל 16 – 17 זה כבר היה חזק...

ש: הבנות היו די שמרניות בקובל, כך נאמר לנו

אהרון: להתנשק אי אפשר? לא יותר, מתנשקים... אנחנו לא היינו מופקרים, כמו שהיום שוכבים עם בנות, זה לא היה. דברים כאלה לא היו. רק חיבוקים, גיפופים, ליטופים, נשיקות.

ש: ליווית אותן הביתה?

אהרון: תמיד.

ש: היו "יציאות" לקולנוע וכדומה?

אהרון: היו 2 בתי קולנוע בקובל, הלכנו לסרטים, אבל לא עם הבנות.

ש: איזה סרטים אתה זוכר שראית כילד?

אהרון: זוכר משהו, לא זוכר את השמות שלהם. סרטים בפולנית וברוסית. לא היו סרטים אמריקאיים, לא זוכר במדויק.

ש: ספרים קראת? איזה ספרים, בעברית, בפולנית?

אהרון: בעברית. את ז'ול וורן אהבתי מאוד, קראתי בעברית, היו הרבה ספרים בבית. בפולנית לא קראתי.

ש: היו החיזורים בין בחור לבחורה?

אהרון: שום בעיה. כל החיזורים היו כשכבר הכרת קודם את הבת, במסגרת התנועה, כשהיית בקבוצה אחת איתה.

ש: האם היתה הכרות ספונטאנית, למשל כשראית בת יפה שהולכת ברחוב...

אהרון: לא, לא, ברחוב לא, אין דבר כזה, רק בתנועה. כל המפגשים, כל ההיכרויות היו רק בתנועה.

ש: בגיל יותר מבוגר, היו שידוכים?

אהרון: אנחנו לא התענינו בזה, אבל היו שדכנים, לא היה מוסד מיוחד.

ש: שדכנים חובבים?

אהרון: אנשים שזו הפרנסה שלהם, מובן שהיה דבר כזה.

ש: ספרו לנו שהיו בתי בושת בקובל,

אהרון: זה אני לא מכיר, לא הלכתי לשם... היו זונות, לא בתיים.

ש: ידוע שהיו ממש בתיים בקובל, למשל ליד המספרה של אביך...

אהרון: לא יודע. שמענו על זה אבל לא ידענו, לא היה בית, אני לא זוכר, כך סיפרו לך?

ש: כן, כמעט כולם ידעו מזה.

אהרון: אנחנו לא ידענו.

ש: איך היה החינוך המיני בביה"ס?

אהרון: לא היה דבר כזה.

ש: אבל בתנועות השומר הצעיר נאמר לנו שהיה?

אהרון: כן. אבל לא בגיל שלנו, בבית"ר שום דבר לא היה חוץ ממפגשים וריקודים.

ושוב לבית"ר

ש: נחזור לתנועות הנוער,

אהרון: אלה היו החיים הכי יפים שלי.

ש: היו לכם חיי חברה, מסיבות, דברים כאלה?

אהרון: זה בתוך התנועות. ריקודים בבית"ר, היו כמעט ריקודים סלוניים, גם ריקודי עם וגם סלוניים.

ש: ניגנת שם מדי פעם?

אהרון: לא, לא. אני רקדתי. רקדנו בנים עם בנות, טנגו, ואלס והכל. אומנם זה לא היה ב"שומר הצעיר" אבל לא-לא בגלל זה עברתי לבית"ר... בבית"ר היה אולם גדול, ארוך, ברחוב ליסטופודובה. ממול היה הבית של ה"בונדיסטים". היה לנו מגרש גדול מאוד ומלא בבוע, תמיד היינו צריכים לנקות את הנעליים בכניסה לאולם, היו הרבה גשמים.

ש: לבונדיסטים היתה תנועת נוער?

אהרון: לא היה לנו שום קשר איתם.

ש: אתה לא היית פופולארי במיוחד שעברת לבית"ר, הרוב הרי היה ב"שומר הצעיר",

אהרון: "השומר הצעיר" היתה התנועה הכי יפה, הכי גדולה, היתה שם פעילות גדולה מאוד.

ש: אבל עזבת אותם (אנחנו נוגעים בנקודה זו אולי בפעם הרביעית)...

אהרון: עזבתי. הייתי בשומר הצעיר 3 שנים וזהו, הייתי בן 14, משהו כזה.

ש: מה קרה עם השאיפה לציון של בוגרי בית"ר?

אהרון: כדי לעלות לארץ ישראל היו צריכים לעבור הכשרה, לשם ההכשרה הלכו ל"קיבוץ", קיבוץ זה היה מוסד לשם באו בנים ובנות מאזור מסוים בפולין. היו יוצאים לעבודה, הם החזיקו את עצמם. חלק כתב הביתה ושלחו להם כסף. אחרי שסיימו את ההכשרה הייתה אפשרות לקבל את הסרטיפיקט לעליה ארצה. בבית"ר פחות הלכו להכשרות האלו.

ש: האם היתה אפליה בין ה"שומר הצעיר" ובית"ר בנוגע לקבלת הסרטיפיקטים?

אהרון: מה זה אפליה? כל תנועה יכלה לארגן לעצמה. לארגן קיבוצים משלה, לארגן אנשים. לא ידוע לי שהיתה אפליה.

שנת 39- הרוסים באים

אהרון: בספטמבר שנת 39, הייתי בסביבות גיל 16, הפציצו אותנו הגרמנים. יום אחד באו 2 מסרשמיטים

גרמניים והפציצו את קובל, אנחנו ברחנו – כל העיר ברחו להורודוליץ (כ-7 ק"מ דרומית לקובל) היה פחד גדול וברחו להתחבא ביערות. כולם עזבו את העיר עם הפעקעלך והלכו. היו שנסעו לשם, היו שהלכו. לא היו נפגעים, הייתה רק היסטריה בפעם הראשונה שהפציצו.

ש: הגרמנים הפציצו לפני שהסובייטים פלשו לקובל?

אהרון: כן. אח"כ נחתם הסכם ריבנטרופ-מולוטוב (ספטמבר 39, הסכם בין הרוסים ובין גרמניה הנאצית, שהיה אות לפתיחת מלחמת העולם השנייה. הסכם על חלוקת פולין בין הרוסים לגרמנים: הגרמנים פלשו לפולניה ממערב ובתנועת מלקחיים לפתו את פולין ותוך מלחמת בזק הגיעו עד לנהר הבוג. הסובייטים השתלטו על החלק המזרחי בטענה שהם צריכים להגן על האוקראינים והבילורוסים בפולניה. הוסכם שליטא תהיה בתחום השפעת הרוסים). ואז, עם כניסת הרוסים "המשחררים" לאוקראינה, כל החיים בקובל השתנו לגמרי. סגרו חנויות של יהודים, הם (הכובשים) עשו "סדר" בעיר. כן- אבא המשיך בעבודתו. ואז החלטנו כמה חבר'ה מבית"ר, שאנחנו לא נשארים יותר בקובל. אחי הגדול כבר לא היה בבית, הוא היה במרכז של החלוץ הצעיר בוורשה.

ש: תחת השלטון הגרמני...

אהרון: לאן הוא ברח כשהגרמנים נכנסו לוורשה אני לא יודע. אולי לווילנה (שהיתה זמן קצר לא תחת הכיבוש הרוסי). סיפרו שהוא ברח לרוסיה. בתקופה שבה הגרמנים התקיפו את הרוסים, ראו אותו כביכול, ומאז נעלמו עקבותיו.

כשבאו ה"משחררים" שלנו (הרוסים ב-1939), היו שינויים גדולים בקובל, הם פתחו את החנויות הגדולות שלהם וסגרו חנויות של יהודים. הרוסים- דבר אחד אהבתי: את השירים הרוסיים שלהם, הם קנו את הלב שלנו. בתוכנו, בתנועה הציונית, אמרנו לעצמנו: באו הרוסים, נלך לארץ ישראל, מה נעשה פה? עמדנו לברוח, לעבור את הגבול של רומניה, רומניה היתה עדיין חופשית, כמו שבצפון היתה ליטא, רבים הלכו גם לליטא, שמה תפסו אותם.

ש: האח מבוגר ממך ב 3 שנים, הרבה מהבחורים הציונים בגילו כבר עלו ארצה,

אהרון: לפני העלייה צריך היה לעבור את ההכשרה, אחותי עברה את ההכשרה בלודג'. אחותי היתה שנתיים יותר מבוגרת מהאח הגדול שלי, היא היתה בהכשרה. כל עוד לא גמרת את ההכשרה לא יכולת לעלות ארצה. עם כניסת הרוסים לקובל היא עזבה את ההכשרה וחזרה הביתה. היא נשארה עם ההורים ונרצחה שם.

בסוף שנת 39, שלושה חבר'ה בני 16-17 מבית"ר: **פוגץ גרשון, שיינטופ** ואנוכי הלכנו לגנוב את הגבול, את גבול רומניה.

ש: איך ההורים קבלו את זה שאתה הולך לברוח עם עוד 2 נערים?

אהרון: ההורים ידעו את כך, הם הבינו לרוחנו, לא היה לנו שום עתיד עם הרוסים, היה בכי כזה קורע לבבות, אמי, מסכנה, עמדה לפני ואמרה: "האח הגדול איננו, נשאר רק הקטן יותר". היינו אמורים לחצות את הגבול עם רומניה שהיתה אז עצמאית. היה לנו שם איש שצריך היה לעזור לנו, הוא הכניס אותנו לשם בלילה ואז תפסו אותנו.

ש: הוא בגד בכם? מי תפס אתכם?

אהרון: כן, הוא הסגיר אותנו. תפסו אותנו המיליציה האוקראינית.

ש: הרוסים כבר כבשו את האזור?

אהרון: כן כבשו... לא כבשו אותם: הם "שחררו" אותם.

בבית סוהר סובייטי וגלות בסיביר

על הגבול עם רומניה תפסו אותנו וישבתי בבית סוהר בקולומיאה. כשישבתי בבית סוהר בקולומיאה היו שם אסורים גם פולנים צעירים שהשתייכו ללאומניים הפולנים, הם שרו שירים לאומניים, ואנחנו שרנו שירים מארץ ישראל. אנחנו התיידדנו איתם, אנחנו מצאנו דווקא עם

האנשים האלה שפה משותפת. עם הלאומניים ביותר, אם הם היו פוגשים אותנו ברחוב אולי הם היו הורגים אותנו, הם היו הפשיסטים, הם היו טריפ'ה בשביל הסובייטים ושם (בבית הכלא) מצאנו איתם שפה משותפת: אנחנו דבקנו בארץ ישראל והם במולדת שלהם. הם היו לאומניים ושנאו את הרוסים שנאת מוות. היו לנו בבית הסוהר גם 2 צ'כים, אחד טייס שהופל מהמטוס שלו ושנשפרו לו כל השערות, היו לו שערות רק בצד אחד, אני זוכר שהוא היה תמיד שר בצ'כית. היה שבוי מלחמה והם ישבו ביחד איתנו בבית סוהר. כשהובילו אותנו בשורה, הלך לידי אחד מהצ'כים ואמר: "אהרון שטיין, אתה רוצה שנרביץ לסוהרים ונברח להם"... אני פחדתי, הוא היה זלזלוב כזה.

אבל תיכף ומייד הפרידו בינינו (בין שלושת היהודים), כל אחד נשלח למקום אחר. אותי שלחו לכלא באודסה. הייתי חצי שנה בבית סוהר, אח"כ נשלחתי אלפי קילומטרים צפונית ממוסקבה, זה היה מדבר, זאת הייתה סיביר, שום דבר לא היה שם, בנו שם מחנה הסגר, גרנו ב"באראקים" (צריפי עץ או פח, בעלי קומה אחת), היינו מאות אסירים שם. העבודה שלנו הייתה להניח פסי רכבת, בקור של מינוס 30 – 40 מעלות מתחת האפס. במינוס - 40 מעלות בלי מדורה לא היית יכול לחיות שם...

ש: היו איתך שם קובלאים?

אהרון: לא. המעניין ביותר הוא שבדרך לסיביר, שהעבירו אותנו מטרנספורט אחד לשני, אני פוגש את פנחס קופלברג, הביתר"י, גם הוא ברח ונתפס לפנינו. לילה אחד היינו ביחד ואחרי זה שוב נפרדו הדרכים שלנו, אותו העבירו למחנה אחר. כשנפגשתי שוב עם פנחס קופלברג, אני הייתי בקזחסטן, בקולחוז. כששחררו אותנו, בהתאם להסכם בין פולין ורוסיה, וההתארגנות סביב צבא ואנדה ושילבסקה (סופרת פולניה שארגנה צבא פולני לצידו של הצבא האדום, 1943), שחררו אותנו.

שחררו אותנו ובאנו לקזחסטן, ושם היו קזחים והרבה גרמנים. שלחו אותנו לאחד הקולחוזים העשירים ביותר. קזחסטן הייתה בידי הרוסים. הגרמנים שבה היו מהגרים, מקווקז. 5 שנים לפני המלחמה שהרוסים העבירו אותם למזרח לקולחוזים, הם נחשבו אוכלוסיה לא רצויה.

ש: בשנת 39 היה זרם פליטים גדול שברח מזרחה עם חלוקת פולין מהחלק הגרמני ובאו לקובל.

אהרון: לא זוכר דבר כזה. אני כבר לא הייתי בקובל, אני הייתי כאמור בבית סוהר באודסה ואחר כל בסיביר. בסיביר אני קבלתי מכתבים מהבית, לא רציתי לגלות לשלטונות שיש לי הורים בקובל, כך שכתבתי מכתב הביתה: "אני ממזריץ', אתם זוכרים שבתקופה כזאת וכזאת באתי לביקור אצלכם בקובל ואיך שאתם קבלתם אותי"... לא רציתי לכתוב כמובן שאני הבן שלהם, לא רציתי שהרוסים ידעו שאני אסיר ויתנכלו להורים. ההורים הבינו שזה אני והיה לי טוב- הם התחילו לשלוח לי חבילות. אח שלי נחמיה היה שולח לי חבילות. שלחו 2-3 חבילות והם הגיעו אלי בשלום.

בסיביר הייתי מסוף שנת 39 עד 42 – כשנתיים ומשהו. היה קשה שם, אבל לי מעט פחות:

הייתי מבית מוסיקלי, אבא שלי ניגן בכינור וגם האח הגדול ניגן, כשאני כשהייתי בן 10 כבר ניגנתי. בביה"ס הפולני שמע אותי הפרופסור, לא יודע איך זה קרה, הוא לקח אותי ואמר שהוא ילמד אותי נגינה. למדתי אצלו חצי שנה בקובל, בלי כסף לימד אותי לנגן על כינור. היה לי כינור גדול, לא קטן שמתאים לי, כך שעם הקשת לא הייתי פורט על המיתרים ישר. הפרופסור צעק עלי, הוא צעק ואני לא באתי יותר, הפסקתי.

שאלו: "למה אתה לא הולך לפרופסור", ואמרתי שהוא לא יכול יותר ללמד אותי. מאוד נפגעתי כשהוא צעק עלי, אם היה לי שכל הייתי ממשיך ולומד. אבל כנראה שהחיים מסתדרים אחרת. וזה מה שעזר לי בסיביר: ניגנתי שם, הכרתי 3 – 4 אנשים, שהיו מנגנים גיטרה ואני על הכינור, ניגנו מוסיקה רוסית. זה עזר לי מאוד בתקופה הקשה בסיביר, היו ימים שלא יצאתי לעבודה. אם מישהו קיבל מרק רק עם מים, אני קבלתי מרק

עם משהו, זה עזר לי מאוד. במחנה בסיביר היו לרוב רוסים. אני זוכר שהגעתי לקוטלס (?) הייתי נראה עוד כמו בן אדם מערבי, הייתי כבן 17, נראה כמו בן-אדם מערבי, הם היו מרופטים, עם הקופייקות (?) והמכנסיים, שמתי את הפעקעלעך בצד ורק הסתובבתי וזה איננו, לא מעיל ולא כלום. מה שהיה לי כבר לא היה, גנבו לי, אני אח"כ הייתי לבוש כמוהם. עם הקופייקות... נתנו לנו שם בגדים, מצמר גפן כאלה, היה חם איתם. הייתי בן 17 וזו היתה תקופה קשה. רצינו רק לחיות. לעבור את הזמן.

בקולחוז

כשהעבירו אותי לקזכסטן, שוב התמזל מזלי, נכנסתי למשפחה רוסית. חלק מאיתנו, ששחררו מסיביר הגיעו לקזכסטן (למעלה מאלף ק"מ צפונית מגבול אפגניסטן, או פרס) וחלק לטז'יקיסטן (גבול עם אפגניסטן) וחלק לגבול הפרסי (טורקמניסטן) - להם היה מזל, הם הגיעו ארצה מה שיותר מהר.

ש: במסגרת ההסכם בין פולין לרוסיה, שחררו אותך?

אהרון: כן. שחררו אותי מסיביר, לאחר מכן התחילה המלחמה. בתקופת המלחמה כולה הייתי בקזכסטן. ובקזכסטן הייתי בקולחוז עשיר, הייתי ממונה על התרבות של המועדון. היו להם בקולחוז כ- 100 קילומטר של שדות. גידלו שם אורז, סלק וכו'. בהתחלה שלא הכירו אותי ולא ידעו שאני יודע לנגן ולארגן, עבדתי בסלק. עבדתי בתוך המים, עולה ומוציא את הסלק.

התמזל מזלי שבאתי למשפחה רוסית, היה שם בן ואישה מורה בביה"ס, שם היה ביה"ס רוסי של 10 שנות לימודים, אני נתתי שם שיעורי נגינה, שיעורי זימרה. המורה הכניסה אותי לבית הספר ואז נתנו לי גם לנהל את המועדון, הייתי ממונה על הפעלת המועדון.

ש: אתה יזמת שם כל מיני פעילויות?

אהרון: כן, תזמורת. ארגנתי את הגרמנים והם רקדו שם בערבים. מובן שהם ידעו שאני יהודי. פגשתי שם עם אחי הצעיר נחמיה. כשפרצה המלחמה גם הוא עזב את ההורים (את קובל) כשהגרמנים התקיפו את ווהלין ב- 41. איך הוא מצא אותי אני לא יודע. במראה הוא היה מאוד דומה לי. בקולחוז קראו לי אהרון יחיאלביץ, כך הם נוהגים - על פי השם של אבי יחיאל. והיו כאלה בקולחוז שכשראו את נחמיה ברכו אותו בטעות: "שלום אהרון יחיאלביץ". נחמיה בא לביקור רק לתקופה מסוימת והיה חייב לחזור למקום שלו, הוא עבד באורל (הרים, מאות קילומטר צפונית מערבית לקזכסטן). ברוסיה זה לא כמו פה, אתה לא עושה מה שאתה רוצה.

ש: לא ניסו לגייס אותך לצבא הרוסי?

אהרון: שום דבר. אנחנו ההינו הרי פליטים, זה לא היה איכפת להם. מי אנחנו, מה אנחנו.

ש: באיזה שהוא שלב הרי הם ארגנו צבא פולני,

אהרון: זה היה כבר מאורגן, הצבא של וונדה ושיליבסקה. לא הייתי מוכן להיות חייל בשביל הפולנים, או בשביל הרוסים? ידעתי שאני צריך לגנוב את הגבול ולברוח לפולין, עזבנו את הכל. ב- 45, סיום המלחמה, לאן הולכים? דבר ראשון לראות את כל מה שקרה למשפחה בקובל. מעט מאוד ידענו מה שקרה בקובל. היינו די מבודדים בקולחוז. היה איתי בקולחוז אולי עוד יהודי אחד... לא היו לי שם שום דאגות.

ש: סבלת מרעב באיזה שהוא שלב במלחמה?

אהרון: בקולחוז לא סבלנו משום רעב. בסיביר כן. אבל כאמור חייתי שם יותר טוב מאשר האחרים. אז כשהסתיימה המלחמה, כל הפליטים הפולניים רצו לחזור למקומותיהם. אני רציתי לחזור ולבוא הביתה, קודם כל ביקרתי בקובל...

על חורבות קובל

הרכבת עצרה בקובל, הייתי שם לבד, לפעמים קורה שהרכבת עוצרת ליום שלם, או ליומיים ולפעמים רק לשעתיים והיא זזה הלאה. אני אפילו לא יודע לאיזה כיוון נסעתי, חיפשתי רכבת שתעבור דרך קובל. הרכבת עצרה בקובל, בצומת הדרכים. יצאתי לעיר, הלכתי ברחוב נובו-קוליובה, מתחנת הרכבת הלכתי ישר לכיוון של המספרה. בעבר היתה עומדת שם שורה של חנויות, בתוך השורה היתה המספרה שלנו, ממול – הפומפה עם המים ניצבה על תל שכזה ואיזה 200 מטר משם עמד הבית שלנו. ושום דבר... הכל היה הרוס, הכל היה הרוס, שום דבר לא היה. ממש בכיתי. הסתובבתי ולא מצאתי נקודת מוצא, לא את המספרה, וגם לא את הבית... הבית שלנו היה לא רחוק מקוליובה (רחוב בו המספרה עמדה). באחד הרחובות שהתפצלו ממנו, ברחוב קשיבה (רחוב עקום), לא הרחק מרחוב ליסטופודובה.

ש: אתה יכול לשרטט היום את מפת הרחובות היכן שגרת?

אהרון: לא.

ש: באת לשם וראית שהכל איי חורבות, חיפשת אנשים שאתה מכיר?

אהרון: אף אחד לא מצאתי, קודם כל פחדתי שהרכבת תיסע. הייתי בקובל 5 שעות. לבית הכנסת לא הגעתי. לא היה יהודים. הרוסים הסתובבו שם, האוקראינים.

ש: ב-5 שעות שהסתובבת בקובל, שהיא עיר די קטנה, יכולת לראות בעצם כמעט את הכל...

אהרון: לא ידעתי מה נעשה איתי, הסתובבתי בכל המקומות, הייתי מבולבל לגמרי, לא ידעתי כיוון, לא ידעתי איפה אני נמצא, הייתי בוורשבסקה (רחוב), הכל היה הרוס, מה היה לי לעשות שמה, ישבתי ובכיתי. ידעתי שאין לי הורים. על הטבח בקובל ידעתי. אני לא זוכר מתי בדיוק סיפרו, רק אחרי השחרור נודע לי על כך, אמרו שהיה טבח והרגו את כל היהודים בקובל. לא מצאתי אף אחד. רציתי לעזוב במהירות את השטח הזה (את אזור הכיבוש הרוסי),

ביטום-פולניה, בית"ר, הבריחה- אוסריה

הגעתי לביטום (עיר קטנה בפולניה, כ-300 ק"מ דרומית לוורשה, כ-60 ק"מ מערבית לקרקוב, בקרבת הרי הקרפטים והגבול הסלובקי. נעיר זו מסתבר עברו כמה מהניצולים מקובל בדרכם לוינה המרוחקת כ-300 ק"מ משם). ביטום היה מקום התארגנות פעולות ה"בריחה", מקום המוצא ממנו אפשר היה להגיע לארץ. כן, רצינו לעזוב במהירות את פולין.

ש: במסגרת הבריחה- לאיזו תנועה השתייכת?

אהרון: הייתי בבית"ר. הייתי בבית"ר כל הזמן. לביטום הגעתי ברכבת ושם נפגשנו עם נציגי הבריחה. בקרבת ביטום פגשתי את פנחס קופלברג, חברי מבית"ר קובל שאותו אני ממש אהבתי, הוא היה מראשי הבריחה. פנחס היה בן-גילי, פחות או יותר, אנחנו ילידי שנת 22.

מביטום עברנו לווינה, לא זוכר במדויק איך עברנו. הבריחו אותנו לשם. המטרה היתה להגיע לאיטליה, ומאיטליה ישר לארץ ישראל. כדי לעבור לאיטליה הלכנו כקבוצה לגנוב את הגבול באלפים - מעברי ברנר (מעברי האלפים הנמוכים ביותר שגובהם 1400 מטר הנמצאים דרומית לאינסברוק).

באותה קבוצה הייתה גם אשתי לעתיד והיתה גם **בבה לברטוב**, שגם היא הייתה בבית"ר קובל, צעירה ממני בשנתיים. אשתי ילידת הונגריה, לא ידעה מימינה ומשמאלה מה זה בית"ר, היא הייתה ניצולת אושוויץ ונפגשנו לראשונה בווינה. האוסטרים תפסו אותנו ליד הגבול ורצו לדעת מי המארגן של הקבוצה שרוצה לברוח לאיטליה. היתה לנו מדריכה מטעם מארגני הבריחה, לא רציתי לסכן את הבריחה, התנדבתי ואמרתי שאני המארגן, תפסו אותי ורצו לסחוב אותי למשטרה. כשהתחילו לסחוב אותי, ישר צרחתי להם בפולנית: "נאצים, מה אתם עושים לי?". הם שחררו אותי וחזרנו למקום הריכוז. בלילה השני עוד פעם ניסינו לגנוב את הגבול והפעם הצלחנו ועברנו לאיטליה. הפעם היה מי שארגן והוביל אותנו, זה לא היה כמו שם (ב-39, בגבול רומניה), כשהלכנו 3 נערים ולא ידענו לאן הולכים ואחד מכר אותנו, כאן הכל היה מאורגן במסגרת "הבריחה".

עוד באוסטריה, לפני שעברנו לאיטליה באו נציגים של הנציבות ומינו אותי, בוגר קורס של אצ"ל, כמפקד של קיבוץ. בקיבוץ היו תאים. לא על כל אחד היית יכול לסמוך ולצרף אותו לתא. בכל קיבוץ איפה שהיינו בנינו סליק. היינו בבקלשטיין שבאוסטריה, שם גם היה המלון שבו התארח בזמנו היטלר. הייתי מפקד של קיבוץ שלם של חברי בית"ר, כ-70-80 איש, קראו לזה קיבוץ, קיבוץ של בית"ר. ומה שעשו במקום החברה... היו שם מרחצאות גדולים והיהודים הרסו את זה... בבקלשטיין היו קבוצות של יהודים מכל הזרמים, הרוב לא רצה בכלל לנסוע לארץ ישראל, רובם רצו לנסוע לאמריקה - לא הבית"רים - בקבוצה שלנו הרוב רצו לעלות ארצה וכדי לעלות היינו צריכים להגיע לאיטליה, ודרך נמל גנואה להגיע ארצה. נודע לנו **שבבה לברטוב** נמצאת באיזה שהוא מקום קרוב. שלחתי את **מטיס מרל** להביא אותה. מריל קובלאי, גם הוא היה בקיבוץ איתנו.

ש: אשתך, שלא היתה קשורה לבית"ר, איך היא הגיעה לקיבוץ ולקבוצה שחצתה את הגבול?
אהרון: את אשתי הכרתי בבקלשטיין. לא יודע באיזה צורה היא הגיעה, אין לי מושג. היא הייתה באיזו התארגנות ציונית.

באיטליה

הייתי באיטליה ב- 2 – 3 מקומות, קרוב לים, לא רחוק מרומא. שם ארגנתי את בית"ר הצעירה. גם באוסטריה ובאיטליה היו האנשים מאורגנים ומוכנים לעלות לארץ ישראל. היו הרצאות, היינו עושים תרגילי סדר, ממש שעות היינו עובדים על זה, מה היה לעשות? היו שם איזה 30 צעירים שאני ניהלתי אותם. לימדנו אותם, והיו גם הרצאות. זה היה ב-לדיספולי. יום אחד בא אלינו לביקור יו"ר הכנסת לעתיד, דב שילנסקי. שילנסקי בא אלינו למסדר עם מפקד אחד, איש גבוה, יפה, שאת שמו אני כרגע לא זוכר, אחד שאח"כ ירד לארה"ב. ערכנו מסדר והמפקד מדבר רק בעברית. העברית שלי היתה עברית, אבל לא כל כך מצוחצחת, זה לא מצא חן בעיניו. בכל מקרה הייתי צריך לתרגם לידיש את דבריו של המפקד. האיש הבין יידיש, אך התעקש לדבר בעברית. אחר כך ארגנתי לצעירים שיעורי עברית והיתה פעילות גדולה מאוד. היה מקרה נוסף: יחיאל קדישאי בא לרומא, נפגשתי איתו במקום הקיט של האפיפיור, לרגלי אגם גדול מאוד, קסטל גנדולבה (?). מקום נהדר על ההר, שהקיף את האגם. היינו יורדים ומתרחצים שם. יחיאל רצה

לאכול משהו. ומה הוא רצה לאכול? רצה דג מלוח וזיתים שחורים. דג מלוח עם לחם פנה (באיטלקית) – זה הלחם הארוך, חלה מאורכת. הוא נתן לי לטעום את הזיתים ואני ישר ירקתי אותם (צוחק), לא ידעתי מה זה זיתים... זה היה נורא... קודם לכן לא ידעתי מה זה זיתים. היו שם אנשים הכריזו מפורשות שהם לא ייסעו לארץ ישראל, היו די הרבה כאלו, ואז בא המפקד הגבוה הזה (שמאוחר יותר ירד לארה"ב) והוא אמר: אלה שרוצים לנסוע לארה"ב, אתם מחר תעזבו את החדרים שלכם, אני אבוא לבדוק ושלא תהיו. הוא בא למחרת ושאל: "נו, למה לא עזבתם?" והוא הרביץ להם, הרביץ! דבר כזה אני לא יכול לשכוח, לא יכול לשכוח. אמרתי לעצמי, זה הנציג של ארץ ישראל שבא לכאן...

סיכום מסע

ש: נראה שידעת להסתדר בכל מצב...

אהרון: ודאי. מוכרחים להסתדר... היה לי גם מזל.

ש: בכל מקרה ידעת תמיד למצוא את הטוב ולהפיק את המקסימום...

אהרון: מה שאפשר היה להשיג...